

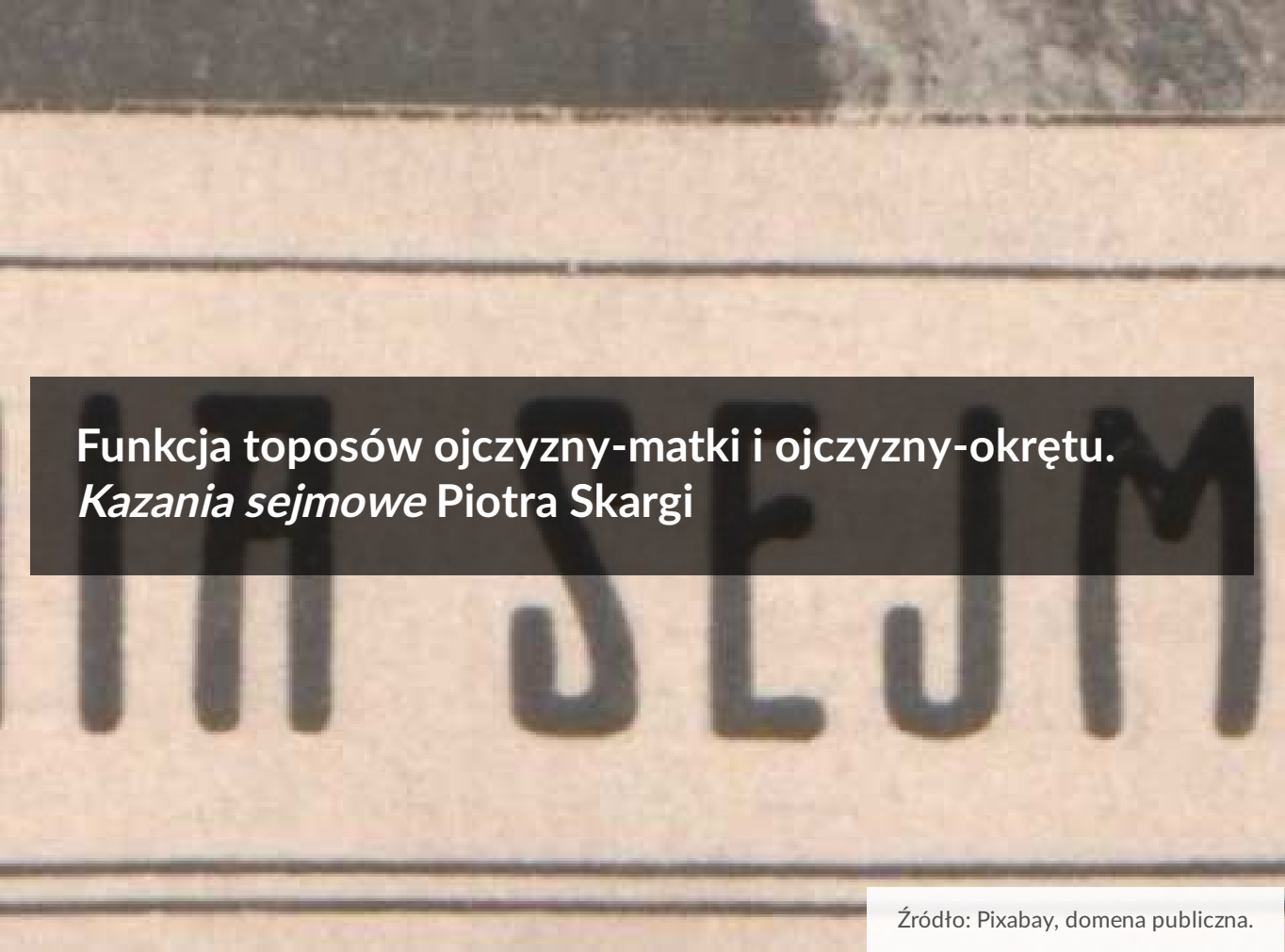

Funkcja toposów ojczyzny-matki i ojczyzny-okrętu. *Kazania sejmowe* Piotra Skargi

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook cz. 1](#)
- [Audiobook cz. 2](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Julian Krzyżanowski, *Publicystyka religijna i polityczna*, [w:] tegoż, *Historia literatury polskiej. Alegoryzm – preromantyzm*, Warszawa 1986, s. 167–169.
- Źródło: Julian Krzyżanowski, *Publicystyka religijna i polityczna*, [w:] tegoż, *Historia literatury polskiej. Alegoryzm – preromantyzm*, Warszawa 1986, s. 169.
- Źródło: Piotr Skarga, *Kazania sejmowe (fragmenty)*, oprac. S. Kot, Kraków 1939.

Funkcja toposów ojczyzny-matki i ojczyzny-okrętu. *Kazania sejmowe* Piotra Skargi

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Piotr Skarga, pisząc o ojczyźnie, porównywał ją do matki, którą trzeba czcić, oraz do okrętu, któremu nie wolno pozwolić zatonać. Analiza *Kazań sejmowych* słynnego jezuitę pozwoli przyjrzeć się tym [toposom](#) i dostrzec bogactwo środków perswazji, jakie autor stosował.

Twoje cele

- Zapoznasz się z fragmentami *Kazań sejmowych* Piotra Skargi.
- Omówisz sposób realizacji toposu ojczyzny-matki i ojczyzny-okrętu w *Kazaniach sejmowych*.
- Przeanalizujesz funkcje środków perswazji występujących w *Kazaniach sejmowych* Piotra Skargi.

Przeczytaj

Piotr Skarga – życie i twórczość

Piotr Skarga (1536-1612) był jezuitą, polemistą religijnym, kaznodzieją i czołowym przedstawicielem polskiej kontrreformacji. W 1555 roku ukończył studia na Akademii Krakowskiej, dziesięć lat później otrzymał święcenia kapłańskie, a w 1580 roku został pierwszym rektorem Akademii Wileńskiej. Największą popularność zyskały jego *Żywoty świętych* (1579), a także *Kazania sejmowe* (1597), słynny traktat polityczny, który zauważony został wiele lat później za sprawą Adama Mickiewicza. Romantyczny poeta bowiem ujrzał w Skardze proroka, który przewidział rozbiory Rzeczypospolitej.

Piotr Skarga

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Mistrz kazań

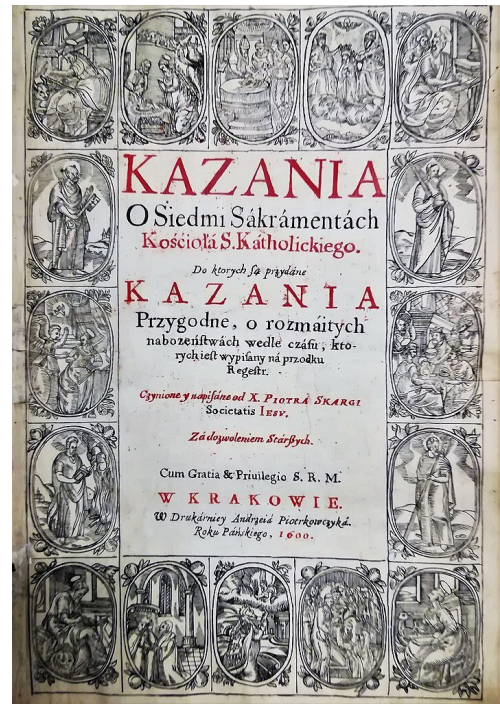
((Julian Krzyżanowski

Publicystyka religijna i polityczna

Obowiązki zawodowe, zgodne z indywidualnością Skargi i z upodobaniami epoki sprawiły, że wykształcił się on na jednego z najlepszych kaznodziejów swych czasów. Wyrazem uznania dla tej strony jego działalności było powołanie go [...] na stanowisko kaznodziei nadwornego (1588). [...] Kazania niedzielne i świąteczne, cykle kazań bardzo specjalnych,

eschatologicznych,
eucharystycznych, pokutnych itd.
wiążą się w dorobku tym
z kazaniami okolicznościowymi,
historyczno-politycznymi.
Zwycięstwa wojenne czasów
Zygmunta III (Byczyna, Kirchholm,
Smoleńsk itp.), wydarzenia
dworskie, zwłaszcza zgony
w rodzinie królewskiej (począwszy
od Batorego, choć to kazanie się
nie dochoowało), zmuszały Skargę
do przemówień odtwarzających
reakcje uczuciowe przez
wydarzenia te wywołane, a przez
kaznodzieję na gorąco podchwyczone i przekazane w niezwykle
pięknej formie.

Źródło: Julian Krzyżanowski, *Publicystyka religijna i polityczna*, [w:] tegoż, *Historia literatury polskiej. Alegoryzm – preromantyzm*, Warszawa 1986, s. 167–169.

Piotr Skarga, *Kazania o Siedmiu Sakramentach Kościoła Katolickiego*, 1600

Źródło: MOs810, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Kazania sejmowe

((Julian Krzyżanowski

Publicystyka religijna i polityczna

Biegłość w [...] kazaniach, poruszających niejednokrotnie aktualne zagadnienia chwili, sprawiła, że formę kazań nadał Skarga również dużemu traktatowi politycznemu znanemu jako *Kazania sejmowe* (1597). Traktat ten, zbudowany rękę człowieka doskonale obeznanego z dziełami teoretyków i praktyków retoryki antycznej, utwór pisarza mającego duże doświadczenie i wtajemniczonego w [arkana](#) polityki dworskiej, odznacza się w równej mierze klasyczną prostą strukturą, jak głębią myśli i rozległością obserwacji. [...]

Gdy publicyści szlacheccy nie chcieli, a mieszczańscy obawiali się wyraźnie wskazywać na „grzechy jawne” życia polskiego, Skarga, ufny

w swe stanowisko i szatę duchowną, mówi tak otwarcie to, co jego drobnoszlacheckie pochodzenie pozwalało mu widzieć, że dzieło jego padło ofiarą wewnętrznej cenzury zakonnej.”

Mówi tedy [Skarga] bez ogródek o „złodziejskich sercach” dygnitarzy, którzy [...] egoistyczne „pojedynkowe pożytki” utożsamiali z pożytkiem społecznym lub nawet nad ten wynosili; gromi nierówności klasowe wyrażające się w ucisku chłopa, uznawanym przez prawa niesprawiedliwe; głosi wreszcie zasadę proklamowaną przez **Modrzewskiego**, że miłość ojczyzny musi być bezinteresowna i że bez szemrania należy ponosić w jej imię ofiary dla dobra wspólnego.

Źródło: Julian Krzyżanowski, *Publicystyka religijna i polityczna*, [w:] tegoż, *Historia literatury polskiej. Alegoryzm – preromantyzm*, Warszawa 1986, s. 169.

Jan Matejko, *Kazanie Skargi* (fragm.), 1864

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Piotr Skarga

Kazania sejmowe (fragmenty)

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DGZWff1AX>

Nagranie dźwiękowe Piotr Skarga Kazania sejmowe (fragmenty).

Jako namilejszej matki swej miłować i onej czcić nie macie, która was urodziła i wychowała, nadała, wyniosła? Bóg matkę czcić rozkazał. Przeklęty, kto zasmuca matkę swoje. A która jest pierwsza i zasłużeńsza matka jako ojczyzna, od której imię macie i wszystko, co macie, od niej jest? Która gniazdem jest matek wszystkich i powinowactw wszystkich, i komorą dóbr waszych wszystkich. Jeruzalem, matka nasza – mówi Apostoł – nad wszystkie matki czci i szanowania godna. Rozmyślcie, jakie od tej matki, od Korony i Rzeczypospolitej tej, dobrodziejstwa i upominki macie. Ona wam wiary ś. katolickiej, przez którą do wiecznej ojczyzny przychodzicie, dochowała. [...]

Ta matka ojczyzna namilsza wszczepiła wam i dochowała stan i majestat królewski, który jest zatrzymaniem i ozdobą wszystkich dóbr i sławy waszej. [...]

Ta matka skupiła wam do jednego ciała Rzeczypospolitej tak szerokie i zacne narody, rozszerzyła państwa swe od morza do morza i sąsiadom was straszliwie poczyniła, iż oburzyć się na was nie śmieją. Ta miła matka podała wam złotą wolność, iż tyranom nie służycie, jedno bogobojnym panom i królom, które sami sobie obieracie. Których moc, prawy okreszona, żadnego wam bezprawia nie czyni, żadnego i od postronnych panów, i od swoich uciśnienia nie cierpicie. Samiście tylo sobie tyranami, gdy praw nie wykonywacie a do sprawiedliwości fałszywą wolnością, abo raczej swowolnością, przeszkody sami sobie czynicie. [...]

Patrzcie, do jakich dostatków i bogactw, i wczasów ta was matka przywiodła, a jako was ozłociła i nadała, iż pieniędzy macie dosyć, dostatek żywności, szaty tak kosztowne, sług takie gromady, koni, wozów; takie koszty, dochody pieniężne wszędzie pomnożone. Sama tylo matka mało ma. [...]

Taż miła matka dała wam taki pokój, jakiego wiele królestw nie mają, za którym napełniły się komory wasze i rozszerzyły się pożytki wasze. [...]

Taż matka namilsza uczyniła wam sławę u wszystkiego chrześcijaństwa

i u pogaństwa, iż od zachodu i wschodu zacnymi poselstwy uczczony król i pan wasz wielką wam u postronnych powagę i mniemanie czyni. [...]

Okręt gdy tonie, do obrony wszyscy, zapomniawszy swoich tłumoków, rzucić się mają. Gdy okręt tonie, a wiatry go przewracają, głupi tłumoczki i skrzynki swoje opatruje i na nich leży, a do obrony okrętu nie idzie, i mniema, że się sam miłuje, a on się sam gubi. Bo gdy okręt obrony nie ma, i on ze wszystkim, co zebrał, utonąć musi. A gdy swymi skrzynkami i majątnością, którą ma w okręcie, pogardzi, a z innymi się do obrony okrętu uda, swego wszystkiego zapomniawszy: dopiero swe wszystko pozyskał i sam zdrowie swoje zachował. Ten namilszy okręt ojczyzny naszej wszystkich nas niesie, wszystko w nim mamy, co mamy. Gdy się z okrętem źle dzieje, gdy dziur jego nie zatykamy, gdy wody z niego nie wylewamy, gdy się o zatrzymanie jego nie staramy, gdy dla bezpieczeństwa jego wszystkim, co w domu jest, nie pogardzamy: zatonie, i z nim my sami poginiemy. W tym okręcie macie syny, dzieci, żony, imienia, skarby, wszystko, w czym się kochacie. W tym tak wiele dusz jest, ile ich to królestwo i państwa przyłączone mają. Nie dajcie im tonąć, a zmiłujcie się nad krwią swoją, nad ludem i bracią swoją, nie tylo majątnością, ale i zdrowiem im własnym usługujcie, wy, którzyście je pod swój rząd i opiekę wzięli.

Źródło: Piotr Skarga, *Kazania sejmowe (fragmenty)*, oprac. S. Kot, Kraków 1939.

Słownik

arkana

(łac. *arcanus* – tajemniczy, milczący) – tajniki, sekretne sposoby

topos

(gr. *tópos koinós*, łac. *locus communis*) – pojęcie wprowadzone do badań literackich przez niemieckiego uczonego Ernsta C. Curtiusa; oznacza ono „miejsce wspólne” w kulturze, czyli wciąż powracające motywy i tematy, które wskazują na ciągłość tradycji danej kultury

Audiobook cz. 1

Konstruowanie pracy na temat:

Omów funkcję toposów ojczyzny-matki i ojczyzny-okrętu, wykorzystując fragment *Kazań sejmowych* Piotra Skargi. Ustal, za pomocą jakich sformułowań mówiący wywiera wpływ na swojego odbiorcę

Polecenie 1

Zanim przystąpisz do pracy wyszukaj jak najwięcej informacji na temat:

1. toposu,
2. toposu ojczyzny-matki,
3. toposu ojczyzny-okrętu.

Wynotuj inne niż w temacie pracy przykłady literackie, w których pojawia się topos. Spróbuj wyjaśnić funkcjonalność toposu w literaturze.

Polecenie 2

W przypadku interpretacji tekstów Piotra Skargi potrzebna jest wiedza z zakresu retoryki i chwytów retorycznych. Na podstawie zdobytej dotychczas wiedzy na ten temat oraz e-materiałów zbadaj fragment *Kazań sejmowych* pod względem użycia takich chwytów.

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat retoryki i chwytów retorycznych, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

[Podręcznik trudnej sztuki przemawiania – Retoryka Arystotelesa](#)

[O niezbędności i potrzebie retoryki](#)

[Kazania sejmowe Piotra Skargi jako przykład renesansowej retoryki](#)

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PljW1A7mv>

Analizuję temat

Dokładnie czytam temat i zauważam, iż wymaga ode mnie:

- zaprezentowania funkcji toposów ojczyzny-matki i ojczyzny-okrętu we fragmencie tekstu Skargi;
- określenia środków językowych (oraz, w miarę możliwości, ich funkcji), które służą wywarceniu wpływu na odbiorcę (którego również należy określić).

Przygotowanie do pisania pracy

Ponieważ tekst Skargi jest złożony, buduję wstępny schemat analizy. Ustalam, że najpierw:

- opiszę topos ojczyzny-matki,

- scharakteryzuję topos ojczyzny-okrętu,
- ustalę, za pomocą jakich środków językowych autor wpływa na odbiorcę (zbuduję wspólne wnioski dla obu metafor ojczyzny albo opiszę środki wyrazu przy okazji analizy każdego z toposów – interpretacja tekstu podpowie mi, jaką drogę wybrać).

Buduję wstęp

We wstępie mogę np.:

- wyjaśnić znaczenie terminu „topos”,
- podzielić tekst na dwie części znaczeniowe; stwierdzić, że tekst zawiera wiele środków językowych, których zadaniem jest poruszenie adresata i skłonienie go do podjęcia określonych kroków – ratowania ojczyzny.

Komponuję rozwinięcie

Krok 1

Opisuję topos ojczyzny-matki.

Fragment poświęcony opisowi ojczyzny można podzielić na dwie części: pierwsza jest swoistym pouczeniem dotyczącym stosunku człowieka do matki (*Bóg matkę czcić nakazał*), wskazującym adresatowi, że miłość do matki jest obowiązkiem narzuconym przez Boga, druga wyjaśnia, dlaczego ojczyzna jest matką (powołuje się tu na Biblię) i przynosi szczegółową charakterystykę najlepszej z matek, czyli ojczyzny.

Gromadzę informacje dotyczące dobrodziejstw, jakie ojczyzna-matka wyświadcza swym dzieciom-obywatelom, i dóbr, jakie od niej dostali. A są to:

- wiara katolicka, dzięki której człowiek osiągnie zbawienie,
- król, którego potęgą i majestatem powoduje, że państwo jest szanowane przez obce mocarstwa,
- wielkie, bogate państwo od morza do morza,
- respekt sąsiednich państw, które obawiają się potężnego mocarstwa, jakim jest Rzeczpospolita, a tym samym bezpieczeństwo,
- złota wolność szlachecka, możliwość współdecydowania o losach ojczyzny,
- sprawiedliwe prawa, które stanowią podstawę dobrobytu i szczęścia obywateli,

- dostatek i bogactwo (żywność, szaty, kosztowności, służba),
- pokój, który służy narodowi, a którego wielu innym państwom brakuje,
- szacunek sąsiadów, którzy przysyłają swoich posłów do Rzeczypospolitej.

Zauważam, iż dóbr, które ojczyzna ofiarowuje obywatelom, jest bardzo dużo. Piszący dokonuje swoistej hiperbolizacji miłości ojczyzny do obywateli (poświęca dla nich zupełnie wszystko, otacza ich dobrobytem). Tym bardziej dramatycznie brzmi stwierdzenie, iż sama ojczyzna niczego nie posiada. Mogę przypuszczać, iż obywatele nie czują potrzeby odpłacenia za dobroć, którą od niej otrzymują.

Krok 2

Wyróżniam środki językowe, które służą wywarciu wrażenia na odbiorcy, oddziałują na jego uczucia.

Zauważam, że pisarz oddziałuje na adresata za pomocą licznych obrazów i środków językowych:

- opisowo przedstawia ojczyznę, nazywając ją matką, czyli osobą człowiekowi najbliższą, skłoną do wszelkich wyrzeczeń (dokonuje zabiegu personifikacji);
- używa określeń: pierwsza i najzasłużeńsza z matek, gniazdo wszystkich matek, najmilejsza z matek, komora dóbr, miła matka, matka najmilsza – które charakteryzują stosunek emocjonalny mówiącego do ojczyzny, sugeruje również, że wszystkim obywatelom ojczyzna powinna być bliska – pragnie w ten sposób wpłynąć na emocje adresata, wzbudzić w nim miłość i poczucie wdzięczności,
- bezpośrednio zwraca się do możnowładców, którzy sprawują rządy w kraju (zauważam czasowniki *macie*, *radzicie*) – aby wyraźnie zaznaczyć ich odpowiedzialność za losy ojczyzny,
- używa nacechowanego emocjonalnie zwrotu *przeklęty, kto zasmuca matkę swoje* – ukazując w ten sposób swój stosunek do niedbających o ojczyznę arystokratów (dzieci zawodzących matkę), którzy odrzucają odpowiedzialność za kraj i dlatego zasługują na najwyższe potępienie,
- przez zestawienie obrazu bogactw, którymi ojczyzna obdarowała swoich obywateli, z jej absolutnym ubóstwem pragnie wzbudzić u adresata poczucie winy.

Audiobook cz. 2

Polecenie 1

Zwróć uwagę na tytuł dzieła, którego interpretacji się podejmujesz. Zastanów się nad podstawowymi cechami gatunku kazania. Wypisz je i odnajdź w tekście Piotra Skargi. Może się to przydać do realizacji 5. kroku audiobooka.

Polecenie 2

W interpretacji dzieła Piotra Skargi istotny jest kontekst historyczny. Sformułuj notatkę na temat okoliczności powstania utworu.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PljW1A7mv>

Krok 3

Podsumowując analizę dotyczącą toposu ojczyzny-matki, powiem, że:

- pisarz przywołuje obrazowy spersonifikowany wizerunek ojczyzny-matki, aby wzruszyć czytelnika (słuchacza), poruszyć sumienie, sprowokować go do działania dla Rzeczypospolitej, której wiele zawdzięcza,
- ojczyzna nieprzypadkowo została nazwana matką – matka daje życie, troszczy się o swe dzieci, dba o ich bezpieczeństwo, kojarzy się z opieką i oddaniem; pisarz stwierdza, iż każdy jest winien matce wdzięczność, miłość i pomoc.

Krok 4

Charakteryzuję topos ojczyzny-okrętu.

Pisarz przedstawił obraz tonącego okrętu, który symbolizuje ojczyznę, a przebywających na nim pasażerów podzielił na dwie grupy: ratujących go, próbujących zatykać dziury – mogą ich uznać za metaforyczne przedstawienie patriotów, oraz tych, którzy w obliczu niebezpieczeństwa próbują ocalić własny majątek – obywateli obojętnych na los kraju. Pasażerowie-patrioci zdają sobie sprawę, że od losów okrętu-ojczyzny zależy ich życie i powodzenie.

Drudzy, nazwani przez piszącego *głupimi* (przymiotnikiem nacechowanym emocjonalnie o wyrażnie negatywnym, potępiającym zabarwieniu), to ludzie krótkowzroczni, którzy nie zdają sobie sprawy, że jeśli nie zadbają o ratowanie okrętu, pójdą razem z nim na dno.

Mówiący nawołuje do ratowania tonącego okrętu (przez analogię – zagrożonej ojczyzny), przytaczając różne racjonalne argumenty (kiedy zginie ojczyzna, jej obywatele poniosą niewyobrażalne szkody, stracą majątek, rodzinę). Odwołuje się do poczucia odpowiedzialności, uczuć, emocji.

Krok 5

Wyróżniam środki językowe, które służą wywarciu wrażenia na odbiorcy.

- piszący buduje obrazowe porównanie ojczyzny do okrętu; jego celem jest wzbudzenie lęku, uświadomienie odbiorcy grozy sytuacji;
- zwraca się bezpośrednio do adresata (możnych);
- określa ojczyznę nacechowanym emocjonalnie sformułowaniem *najmilszy okręt*;
- za pomocą czasowników w liczbie mnogiej *wylewamy*, *staramy* utożsamia się z odbiorcą;
- w ostatnim akapicie używa czasowników w trybie rozkazującym *nie dajcie*, *zmiłujcie się* itp., które służą wywołaniu reakcji odbiorcy, skłonieniu go do działania.

Krok 6

Podsumowując, stwierdzam, że topos ojczyzny-okrętu został wprowadzony po to, aby wpłynąć na emocje rządzących, wzbudzić w nich poczucie odpowiedzialności za losy kraju, którego sytuacja niepokoi piszącego.

Tworzę zakończenie

W zakończeniu krótko podsumowuję rozważania:

- obrazowe, plastyczne przedstawienie toposów ojczyzny-matki i ojczyzny-okrętu ma służyć poruszeniu sumień rządzących,
- przez nacechowane emocjonalnie zwroty poeta apeluje do uczuć, takich jak współczucie, poczucie odpowiedzialności, miłość ojczyzny,
- pragnie ich skłonić do skupienia się na sprawach ojczyzny.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Zapisz kilka wyrażeń metaforycznych i zwrotów frazeologicznych zbudowanych wokół słów: matka, okręt. Wyjaśnij je.

Ćwiczenie 2

Który z poniższych obrazów mógłby – twoim zdaniem – zostać wykorzystany jako ilustracja fragmentu *Kazań sejmowych* Piotra Skargi? Uzasadnij swoją wypowiedź.

Anonim, *Statek miłości*, ok. 1500

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Hieronim Bosch, *Okręt głupców*, 1500–1510

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Frans Francken, *Alegoria. Okręt Narodu*, k. XVI w.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ferdynand Ruszczyc, *Nec mergitur*, ok. 1905

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Funkcja toposów ojczyzny-matki i ojczyzny-okrętu. *Kazania sejmowe Piotra Skargi*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
- 2) wskazuje i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej;
- 3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;
- 11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;
- 12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura obowiązkowa

12) Piotr Skarga, Kazania sejmowe (fragmenty);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zapozna się z fragmentami *Kazań sejmowych* Piotra Skargi;
- omówi sposób realizacji toposu ojczyzny-matki i ojczyzny-okrętu w *Kazaniach sejmowych*;
- przeanalizuje funkcje środków perswazji występujących w *Kazaniach sejmowych* Piotra Skargi.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o przypomnienie wiadomości na temat toposów. Uczniowie zapoznają się również z sekcją „Przeczytaj”.
2. Nauczyciel poleca także, by uczniowie przypomnieli sobie, jakie były przyczyny rozbiorów Polski w XVIII w.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od stwierdzenia: Mówi się, że Piotr Skarga przewidział rozbiory Polski, ponieważ dostrzegał problemy społeczne i polityczne, z jakimi zmagał się nasz kraj. Czy na podstawie lektury fragmentów *Kazań sejmowych* można potwierdzić tę tezę? Jakie były przyczyny rozbiorów Polski w XVIII w.? Uczniowie odpowiadają swobodnie, odwołując się do swojej wiedzy historycznej i lektury e-materiału. Sporządzają notatkę podsumowującą dyskusję.

Faza realizacyjna:

1. Chętna osoba wyjaśnia, czym jest topos. Nauczyciel rozdaje uczniom karty z fragmentem *Kazań sejmowych* Piotra Skargi i prosi o dyskusję, w jaki sposób w utworze są realizowane toposy ojczyzny-matki oraz ojczyzny-okrętu.
Piotr Skarga Kazanie wtóre. O miłości ku Ojczyźnie i o pierwszej chorobie Rzeczypospolitej, która jest z nieżyczliwości ku Ojczyźnie
Ta miła matka podała wam złotą wolność, iż tyranom nie służycie, jedno bogobojnym panom i królom, które sami sobie obieracie. Których moc, prawy okreszona, żadnego wam bezprawia nie czyni, żadnego i od postronnych panów, i od swoich uciśnienia nie cierpicie. Samiście tylo sobie tyranami, gdy praw nie wykonywacie, a do sprawiedliwości fałszywą wolnością, albo raczej swowolnością, przeszkody sami sobie czynicie. Tureckiego i Moskiewskiego państwa obywatele, patrzcie, jakie uciśnienie i tyraniją cierpią. Nie taka to ojczyzna wasza: matką wam jest, a nie macochą. Na rękę was swoich nosi, a krzywdy żadnej cierpieć nie dopuści. Sami sobie szkodzicie i jeden nad drugim tyraniją podnosicie, praw nie egzekwując, a moc pańską tam, gdzie nie potrzeba, króćąc. Z strony matki nie masz nic, w czym byście się żałować na nie mieli, chyba sami na się. Dostatki i bogactwa od ojczyzny. Patrzcie, do jakich dostatków i bogactw, i wczasów ta was matka przywiodła, a jako was ozłociła i nadała, iż pieniędzy macie dosyć, dostatek żywności, szaty tak kosztowne, sług takie gromady, koni, wozów; takie koszty, dochody pieniężne wszędzie pomnożone. Sama tylo matka mało ma. Pierwej rzadki miał piwo w domu, a teraz winem piwnice wasze woniąją. Pierwej samodziałki boki nasze pokrywały, a teraz aksamity i jedwabie. Pierwej proste rydwany i rzadkie, częstsze siodła miasto poduszek, a teraz złote kolebki i karety. Zbytek z dostatku. Pierwej proste potrawy, a teraz ptaki i kapłony. Pierwej jedna misa wszystkim, a teraz półmisków kiladziesiąt. O namilsza matko, już zbytują dzieci twoje, źle tych dostatków używają, na grzechy, na sprośności, na utraty, na próżności. Na co by

się ten dostatek obracać miał. A ja co winna – mówi – mają rozum, mogą tych darów Bożych używać na kościoły i chwałę Bożą, na obrony i zamki, i inne na zły czas gotowości, i do zbawienia przysługi. Ja niewinna, iżem w dawaniu matką; oni winni, co mię nie słuchają, a dobroci mojej i Boskich darów źle używają.

Źródło: *Kazanie wtóre. O miłości ku Ojczyźnie i o pierwszej chorobie Rzeczypospolitej, która jest z nieżyczliwości ku Ojczyźnie*, [w:] tegoż, *Kazania sejmowe*, oprac. Janusz Tazbir, Wrocław 1984, s. 30.

2. Uczniowie w parach zapoznają się z nagraniami z sekcji „Audiobook”. Następnie w parach pracują nad zamieszczonymi tam poleceniami i ćwiczeniami. Nauczyciel wspiera pracę uczniów, a na koniec sprawdza poprawność wykonania zadań.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel przytacza krótki fragment tekstu jako podsumowanie lekcji.
Punktem kulminacyjnym funkcjonowania legendy Skargi, która przybrała wprost formy kultu, stała się ekspozycja płótna Jana Matejki *Kazanie Skargi*, namalowanego w czasie zrywu styczniowego 1863 r. Niewątpliwie *Kazania sejmowe* wywarły przemożny wpływ na kształtowanie się świadomości narodowej rozbiorowego pokolenia Polaków – i z racji koncepcji historyczno-filozoficznej w nich zawartej, i dzięki niezaprzeczalnym walorom estetycznym.

Violeta Machajska, *Ojczyzna jak okręt. Fragment „Kazań sejmowych” Piotra Skargi*, w: *Lekcje czytania. Eksplikacje literackie*, cz. 1, red. W. Dynak i A. Labuda, Warszawa 1991, s. 254-255.

Praca domowa

Zredaguj opis obrazu Jana Matejki *Kazanie Skargi*.

Kazanie Skargi

Źródło: Jan Matejko, domena publiczna.

Materiały pomocnicze:

- Piotr Skarga. *Na historycznej wokandzie*, film dokumentalny dostępny na portalu Ninateka.
- <https://literat.ug.edu.pl/skarga/index.htm>

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może poprosić uczniów o wysłuchanie audiobooków w domu, aby aktywniej uczestniczyli w zajęciach.